

**Інтернет-ресурси з історії нацистського окупаційного режиму в
генеральному окрузі «Житомир»**

Проаналізовано історіографічні та джерельні інтернет-ресурси з історії нацистського окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир». Визначено, що вони спрямовані на формування загального уявлення про нацистську окупацію регіону.

Ключові слова: *інтернет-ресурси, нацистський окупаційний режим, генеральний округ «Житомир», сайт, портал.*

Новітні інформаційні інтернет-технології мають важливе значення для функціонування різних сфер суспільного життя, у тому числі й науки. Тому у рамках вивчення конкретної наукової проблематики, зокрема й історичної, постає питання про стан її розробки та наявність відповідної джерельної бази, тобто інтернет-ресурсів, у глобальному інформаційному просторі. При чому, інтернет-ресурси, які мають лише електронний варіант, мають бути відмежовані від он-лайн версій опублікованих історіографічних й джерельних матеріалів. Через це актуальним є звернення до інтернет-ресурсів з історії нацистського окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир», до складу якого входили території сучасних Житомирської, частини Вінницької областей України та півдня Гомельської області Республіки Білорусь. Генеральний округ «Житомир» у силу ряду особливостей став одним із центральних регіонів у реалізації окупаційної політики в Райхскомісаріаті «Україна». Усебічне залучення наявної літературно-джерельної бази, серед якої й інтернет-ресурси, дозволить повною мірою визначити як загальні риси німецької окупації, так і її місцеві особливості на території Житомирсько-Вінницького регіону.

На сьогодні науковий аналіз інтернет-ресурсів з історії нацистського окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир», як і мережевих ресурсів німецької окупації території України загалом, ще не проводився. В українській науці лише започатковується розробка відповідних напрямків, які можна віднести до проблематики історичної інформатики, у рамках яких здійснені спроби аналізу деяких тематичних веб-ресурсів [1; 2; 3; 4].

Метою пропонованого дослідження є розгляд інтернет-ресурсів з історії нацистського окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир», визначення їх історіографічно-джерельного потенціалу.

Історіографічні веб-ресурси з історії нацистського окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир» відносно малочисельні та в основному представлені на регіональних сайтах і порталах органів влади, органів місцевого самоврядування, міст, музеїв, поодиноких спеціалізованих історичних сайтах, електронних інтернет-ЗМІ Житомирської, Вінницької областей України та Гомельської області Білорусі. Вони містять переважно довідкові матеріали науково-популярного й публіцистичного характеру з історії населених пунктів, районів, областей сучасних України та Білорусі, у тому числі в період німецької окупації, авторства місцевих краєзнавців та журналістів [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11]. Популярною в мережі є тематика про вінницьку ставку (між селами Стрижавка й Коло-Михайлівка) А.Гітлера «Вервольф» [12; 13; 14] та житомирську ставку (у селищі Гуйва) Г.Гімmlера «Гегевальд» [15; 16]. Довідкова інформація про ставки знаходиться на сайтах як Вінницької й Житомирської областей, так і загальноукраїнських та іноземних сайтах.

Музейні веб-ресурси з історії нацистської окупації Житомирсько-Вінницького регіону репрезентовані сайтом Вінницького обласного краєзнавчого музею. Тут у ряді підрубрик рубрики «Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму» [17] розміщена довідкова інформація про філію Вінницького обласного краєзнавчого музею – Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму, спорудженого у липні 2011 р. на території

колишньої ставки «Вервольф»; про історію створення та функціонування ставки, окупаційний режим на Вінниччині, радянський підпільний та партизанський рух у регіоні. На сайті також є інформаційна довідка про специфіку роботи музею Вінниці у період німецької окупації [18].

Наукові он-лайн публікації з історії окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир», які не мають друкованих аналогів, практично відсутні. Проте зростаюче значення електронних наукових фахових видань в українському інформаційному просторі має сприяти поширенню відповідних наукових публікацій в інтернеті. Відзначимо, що станом на початок 2013 р. в Україні функціонує 4 електронні наукові фахові видання у галузі історичних наук (загалом 45 часописів з різних галузей знань) [19].

З іншої сторони, в інтернеті наявний значний масив електронних версій друкованих наукових досліджень українських (В.Власенко, В.Гінди, О.Гончаренка, В.Жилюк, О.Лисенка та інших) й іноземних (К.Беркгофа, Б.Єржабкової, В.Лауер) учених, які стосуються різних аспектів історії нацистського окупаційного режиму на території генерального округу «Житомир». Поширені в інтернет-просторі також опубліковані джерельні матеріали німецьких і українських архівів, упорядковані та видані В.Косиком і В.Сергійчуком.

Джерельні інтернет-ресурси з історії нацистського окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир» представлені електронними версіями деяких оригінальних документів центральних та обласних архівних установ України. В основному вони, за винятком ряду матеріалів сайту Державного архіву Житомирської області, розміщені на офіційному веб-порталі Державної архівної служби України «Архіви України».

На порталі «Архіви України» особливе джерельне навантаження має рубрика «Документальні виставки on-line», до якої включені он-лайн виставки, сформовані на основі документів центральних та обласних архівів і тематично об'єднані назвою «Друга світова війна» в окрему підрубрику. Серед таких он-лайн виставок: «Виявлені в фондах ЦДАВО розсекречені архівні документи з

тематики Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» [20], «Війна і Перемога в історичній пам'яті українського народу (до 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років та 65-ї річниці завершення Другої світової війни)» [21], «До Дня партизанської слави» [22], «Друга світова війна і Голокост в Україні» [23], «Шляхами Перемоги. До 60-річчя визволення України. (1941–1944)» [24], електронний проект «Окупація. 1941–1944. Невідома війна. Невідоме життя» [25] та інші. Певні тематичні документи рубрики «Документальні виставки on-line», зокрема «Автографи війни та окупації (1941–1945)» [26], розміщені у підрубриці «Автограф української історії». Он-лайн виставки «До 70-х роковин початку насильного вивезення мирного населення з території окупованої України на примусові роботи в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» [27] й «До 70-х роковин трагедії Бабиного Яру» [28], які вміщені до підрубрики «З останніх виставок», містять версії аналогічних документальних он-лайн виставок Державного архіву Житомирської області.

До проаналізованих виставок включені електронні версії текстових документів, у тому числі газет і листівок, та фотодокументів німецького й радянського походження Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 3206, ф. 3676, ф. 4217, ф. 4620, ф. КМФ-8), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ф. 63, ф. 65, ф. 66), Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С.Пшеничного, Державного архіву Вінницької області (ф. П-425, ф. Р-1312, ф. Р-4277, ф. Р-6023), Державного архіву Житомирської області (ф. Р-1151, ф. Р-2636, ф. Р-4915, ф. Р-4931, ф. Р-5013), які відображають різні аспекти німецької окупаційної політики на території генерального округу «Житомир». Тут знаходимо матеріали, які стосуються питань організації адміністративної структури генерального округу (адміністративно-територіальний поділ генерального округу «Житомир»), накази окупаційної влади центрального та місцевого походження (маніфест німецького військового командування до селян України; оголошення райхскомісара України Е.Коха про стягнення

податків та інших данин від 21 жовтня 1941 р.; наказ райхскомісара України Е.Коха про сприяння весняним роботам від 27 лютого 1943 р.; оголошення Олевського окружного комісара про прийняття заходів до міського населення від 20 вересня 1943 р.). Частина документів відображає колонізаційну політику окупаційної влади (німецькомовна газета «Куратор для етнічних німців»), регіональні прояви Голокосту (матеріали Житомирської обласної комісії з розслідування злочинів нацистів під час Великої Вітчизняної війни, ф. Р-2636), повсякденне життя місцевого населення, процеси його депортації на примусові роботи до Німеччини (накази цивільної адміністрації, листи з німецької неволі) тощо.

Найбільш репрезентативним серед ресурсів обласних архівних установ України з проблематики німецької окупації в генеральному окрузі «Житомир» є сайт Державного архіву Житомирської області. Принагідно відзначимо, що на сьогодні Державний архів Вінницької області не має свого електронного представництва в інтернеті. На сайті Держархіву Житомирської області міститься рубрика «Документальні виставки on-line», яка включає, зокрема, он-лайн виставки: «До 110-річчя від дня народження О.Ф.Федорова» [29], «До 70-ї річниці з дня початку Великої Вітчизняної війни» [30], «До 70-річчя з часу заснування партизанського загону ім. Щорса під командуванням А.Й.Цендровського» [31], «До 70-х роковин початку насильного вивезення мирного населення Житомирської області на примусові роботи в роки Великої Вітчизняної війни» [32], «До 70-х роковин трагедії Бабиного Яру» [33], «До дня партизанської слави» [34], «До 68-ї річниці визволення Житомирської області від німецько-фашистських загарбників» [35].

Експозиціями вказаних он-лайн виставок виступають електронні копії тематичних радянських та німецьких документів облархіву: ф. П-41, ф. П-76, ф. П-161, ф. Р-1151, ф. Р-1153, ф. П-1376, ф. Р-2636, ф. П-2668, ф. Р-4915, ф. Р-4931, ф. Р-5002, ф. Р-5013, газетний фонд, фототека. Це – агітаційні радянські та німецькі листівки, статті з місцевих газет («Українське Слово», «Гайдамака», «Голос Волині»), розпорядження й накази Житомирського обласного

управління, німецького військового командування й цивільної адміністрації, листи з німецької неволі, документи про діяльність радянського партизанського руху, матеріали Житомирської обласної комісії з розслідування злочинів нацистів під час війни, тематичні фото тощо.

Серед мережевих представництв архівних установ інших країн увагу привертає сайт «Архіви Білорусі». Він є інформаційним ресурсом органів архівної справи та діловодства і системи державних архівних установ Республіки Білорусь. У першу чергу сайт дає можливість доступу до довідкової інформації про наявність та склад фондів з історії німецької окупації й діяльності радянського партизанського руху на території колишньої Поліської області (нині – у складі Гомельської області) Білорусі в період Другої світової війни. Ці документи в основному зберігаються у фондах Державного архіву Гомельської області [36].

Окрім доступу до довідкової інформації, на сайті «Архіви Білорусі» вміщено електронні версії кількох окупаційних документів фонду 1846 Державного архіву Гомельської області, які стосуються нацистської окупації північних білоруських районів генерального округу «Житомир». Це – розпорядження бургомістра по Житковицькому районному управлінню про обмеження переміщення цивільного населення в нічний час, датоване 22 липня 1942 р. [37], наказ по м. Житковичі бургомістра району про вилучення із особистого користування громадян художньої, навчальної і політичної літератури від 19 серпня 1942 р. [38], наказ бургомістра району та начальника біржі праці від 13 лютого 1943 р. старості с. Рудня з вимогою виділення робочої сили [39]. На ресурсі «Архіви Білорусі» також є електронна версія розпорядження райхскомісара України Е.Коха від 1 листопада 1942 р. про введення на окупованих східних територіях трудової повинності [40]. Документи розміщені на сайті у рамках підрубрики «Архівні документи про війну» тематичної розробки «Велика Вітчизняна війна. Білорусь», яка присвячена 65-річчю Перемоги у війні.

Отже, інтернет-ресурси з історії нацистського окупаційного режиму в генеральному окрузі «Житомир» представлені частково історіографічними та більшою мірою джерельними матеріалами. Історіографічні веб-ресурси містять переважно довідкову інформацію на місцевих сайтах і порталах. Джерельна база репрезентована електронними версіями деяких текстових й ілюстративних радянських та німецьких документів центральних і обласних архівів України у рамках тематичних он-лайн виставок. Поодинокі документи з фондів Державного архіву Гомельської області Білорусі вміщено на сайті «Архіви Білорусі». Проаналізовані інтернет-ресурси таким чином є вузькими як за змістом, так і за характером і не можуть виступати самостійною історіографічно-джерельною базою комплексного вивчення проблематики окупаційного режиму на території генерального округу «Житомир», а покликані дати лише загальне уявлення про нацистську окупацію регіону. Проте у перспективі за умов широкого розповсюдження в інтернеті їх значення буде зростати.

Список використаних джерел

1. Кривошея І. Інтернет-ресурси як джерела інформації з родинної історії польських аристократів Потоцьких / Ігор Кривошея // ЕМІНАК. – 2007. – № 1. – С. 68–72.
2. Жданович О.В. Дослідницькі ресурси історичної тематики в мережі Інтернет : створення та використання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / О.В.Жданович. – К., 2010. – 20 с.
3. Мельничук Н.М. Інтернет-ресурси як історіографічне джерело до проблеми вивчення історії польського «Сокола» на Волині (20–30-ті роки ХХ ст.) / Н.М.Мельничук // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2011. – № 2. – С. 18–20.
4. Мірошник Р.В. Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі : особливості формування, інформаційне наповнення,

проблематика (1991–2010 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Р.В.Мірошник. – К., 2011. – 19 с.

5. Мокрицький Г. Історія Житомира / Георгій Мокрицький [Житомирська міська рада]. – Режим доступу : <http://zt-rada.gov.ua/pages/p122>.

6. Місто Вінниця [Вінницька міська рада]. – Режим доступу : <http://www.vmr.gov.ua/Lists/VinnytsyaCity/Default.aspx>.

7. Історія міста Новограда-Волинського [Новоград-Волинський]. – Режим доступу : <http://novograd.osp-ua.info/?ch=8&fl=hist>.

8. Історія міста [Хмільник]. – Режим доступу : <http://hmilnyk.osp-ua.info/?ch=1&fl=history>.

9. Мозырь : История. 1941–1944 [Мозырь]. – Режим доступу : <http://mymozyr.info/1152271170-mozyr-istoriya-1941-1944.html>.

10. Історія Житомирщини. – Режим доступу : <http://884zt.com>.

11. История Гомельской области [Гомельский облисполком]. – Режим доступу : <http://www.gomel-region.by/ru/oblast/history>.

12. Ставка Гітлера «Вервольф» [Моя Вінниця]. – Режим доступу : <http://www.myvin.com.ua/ua/town/places/sights/11.html>.

13. Тилітко В. Вервольф – найпотраємніший бункер Гітлера. Й по сьогодні / Володимир Тилітко, Євген Шафранський [Аратта]. – Режим доступу : http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=747.

14. Ставка А.Гитлера «Вервольф» (Wehrwolf) [Охотники за легендами]. – Режим доступу : <http://www.necton.lv/component/content/article/29-modern/61-eichenhain-wehrwolf-1.html>.

15. Ставка Генриха Гимmlера под Житомиром [Журнал Житомира]. – Режим доступу : <http://zhzh.info/publ/4-1-0-34>.

16. Бункер рейхсфюрера Гимmlера «Хегевальд» [Геокэшинг]. – Режим доступу : <http://www.geocaching.su/?pn=101&cid=2644>.

17. Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму [Вінницький обласний краєзнавчий музей]. – Режим доступу : <http://muzey.vn.ua/node/390>.

18. Історія [Вінницький обласний краєзнавчий музей]. – Режим доступу : <http://muzey.vn.ua/node/149>.

19. Електронні наукові фахові видання [Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/index.html>.

20. Виявлені в фондах ЦДАВО розсекречені архівні документи з тематики Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. [Архіви України]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Sections/VOV_CDAVO.

21. Війна і Перемога в історичній пам'яті українського народу (до 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років та 65-ї річниці завершення Другої світової війни) [Архіви України]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Sections/Peremoga_65.

22. До Дня партизанської слави [Архіви України]. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/Partyzany>.

23. Друга світова війна і Голокост в Україні [Архіви України]. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/Holocost>.

24. Шляхами Перемоги. До 60-річчя визволення України. (1941–1944) [Архіви України]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukraine_60/index.php.

25. Окупація. 1941–1944. Невідома війна. Невідоме життя [Архіви України]. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/1941-1945>.

26. Автографи війни та окупації (1941–1945) [Архіви України]. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/Avtografy/R-16.php>.

27. До 70-х роковин початку насильного вивезення мирного населення з території окупованої України на примусові роботи в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. [Архіви України]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Sections/70_Vivezennya/index-2.php.

28. До 70-х роковин трагедії Бабиного Яру [Архіви України]. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Sections/Babyn_Yar/index-2.php.

29. До 110-річчя від дня народження О.Ф.Федорова [Державний архів Житомирської області]. – Режим доступу : <http://archive.zt.ua/exhibitions/3.html>.

30. До 70-ї річниці з дня початку Великої Вітчизняної війни [Державний архів Житомирської області]. – Режим доступу : <http://archive.zt.ua/exhibitions/7.html>.

31. До 70-річчя з часу заснування партизанського загону ім. Щорса під командуванням А.Й.Цендровського [Державний архів Житомирської області]. – Режим доступу : <http://archive.zt.ua/exhibitions/15.html>.

32. До 70-х роковин початку насильного вивезення мирного населення Житомирської області на примусові роботи в роки Великої Вітчизняної війни [Державний архів Житомирської області]. – Режим доступу : <http://archive.zt.ua/exhibitions/14.html>.

33. До 70-х роковин трагедії Бабиного Яру [Державний архів Житомирської області]. – Режим доступу : <http://archive.zt.ua/exhibitions/8.html>.

34. До дня партизанської слави [Державний архів Житомирської області]. – Режим доступу : <http://archive.zt.ua/exhibitions/1.html>.

35. До 68-ї річниці визволення Житомирської області від німецько-фашистських загарбників [Державний архів Житомирської області]. – Режим доступу : <http://archive.zt.ua/exhibitions/19.html>.

36. Поиск по архивам. Гомельская область [Архивы Беларуси]. – Режим доступу : <http://fk.archives.gov.by/catalogue/41>.

37. Распоряжение бургомистра Житковичского района о запрете для гражданского населения хождения в ночное и вечернее время и общения с военными. 22 июля 1942 г. [Архивы Беларуси]. – Режим доступу : <http://archives.gov.by/index.php?id=125762>.

38. Приказ бургомистра Житковичского района об изъятии из личного пользования граждан художественной, учебной и политической литературы. 19 августа 1942 г. [Архивы Беларуси]. – Режим доступу : <http://archives.gov.by/index.php?id=181601>.

39. Сообщение бургомистра Житковичского района старосте деревни Рудня о предоставлении рабочей силы и сожжении деревни в случае неявки на работу. 13 февраля 1943 г. [Архивы Беларуси]. – Режим доступа : <http://archives.gov.by/index.php?id=182864>.

40. Служебное письмо рейхскомиссара Украины о введении трудовой повинности в занятых Восточных областях. 1 ноября 1942 г. [Архивы Беларуси]. – Режим доступа : <http://archives.gov.by/index.php?id=101538>.

Стельникович С.В. Интернет-ресурсы по истории нацистского оккупационного режима в генеральном округе «Житомир»

Проанализировано историографические и источниковедческие интернет-ресурсы по истории нацистского оккупационного режима в генеральном округе «Житомир». Определено, что они направлены на формирование общего представления о нацистской оккупации региона.

Ключевые слова: интернет-ресурсы, нацистский оккупационный режим, генеральный округ «Житомир», сайт, портал.

Stelnykovych S.V. Internet-Resources on the History of the Nazi Occupation Regime in the Zhytomyr General District

It has been analyzed historiographic and source internet-resources on the history of the Nazi Occupation Regime in the Zhytomyr General District. Determined that they are aimed at forming a general understanding of Nazi occupation of the region.

Key words: internet-resources, Nazi occupation regime, Zhytomyr general district, web site, web portal.